

УДК 343.234

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.10>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБВИНУВАЧЕНОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОСУДОВОЇ ДОПОВІДІ

Остапчук Л.Г.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри вогневої та спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України***Малишенко Є.Л.,***кандидат юридичних наук
доцент кафедри вогневої та спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України*

Остапчук Л.Г., Малишенко Є.Л. Соціально-психологічна характеристика обвинуваченого як елемент досудової доповіді.

Статтю присвячено аналізу змісту досудової доповіді, порядок складення якої передбачений Наказом МЮ України від 27 січня 2017 року № 200/5 «Про затвердження Порядку складання досудової доповіді». Наголос зроблено на відповідності її положень теорії кримінологічної науки та повноту викладеної інформації, що слугує підґрунтям для винесення вмотивованого рішення судом. Розкривається зміст основних структурних елементів досудової доповіді, наявність яких є обов'язковим та доцільним для формування повної та достовірної інформації на обвинуваченого. Аргументується неузгодженість викладених положень, у частині складення соціально-психологічної характеристики на обвинуваченого з теорією кримінологічної науки та юридичною психологією. У статті відповідно до поставленої мети розглядається питання, яким чином складена характеристика на обвинуваченого вплине на подальше рішення суду та оцінку ризику вчинення повторного кримінального правопорушення. Констатується, що саме належне групування отриманої інформації у досудовій доповіді, що складається на обвинуваченого за ухвалою суду, сприятиме правильному формуванню висновку про можливість виправлення без обмеження або позбавлення волі на певний строк. Доведено, що подолання виявлених колізій і суперечностей доцільно здійснювати в порядку реалізації комплексного і системного підходу як з боку органів законодавчої влади, так і пробацією зокрема. Піддається критиці норма КПК України, яка містить чіткий перелік осіб, щодо яких складається досудова доповідь, зокрема робиться акцент на ступені тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та вікових обмеженнях, що є недопустимим, оскільки досудова доповідь, з урахуванням зарубіжного досвіду, повинна складатися, щодо всіх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, не залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння. Саме такий підхід дозволить при вчиненні повторного кримінального правопорушення обвинуваченим, відслідковувати як позитивні, так і негативні зміни у свідомості, поведінці та правовому статусі винного, а також спрогнозувати його протиправні дії у майбутньому.

Ключові слова: обвинувачений, кримінальне правопорушення, кримінологічна характеристика, органи прокуратури, причини й умови (детермінанти) злочинності, запобігання, покарання, досудова доповідь, судові рішення, пробація.

Ostapchuk L.H., Malishenko Y.L. Socio-psychological characteristics of the accused as an element of the pre-trial report.

The article is devoted to the analysis of the content of the pre-trial report, the procedure for compiling which is stipulated by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated January 27, 2017, No. 200/5 «On Approval of the Procedure for Compiling a Pre-Trial Report». Emphasis is placed on the compliance of its provisions with criminological theory and the completeness of the information provided, which serves as a basis for the court's reasoned decision-making. The article reveals the content of the main structural elements of the pre-trial report, the presence of which is both mandatory and appropriate for forming comprehensive and reliable information about the accused. The inconsistency of the provisions concerning the preparation of a socio-psychological profile of the accused with the theory of criminology and legal psychology is substantiated. In accordance with the purpose of the study, the article examines how the compiled profile of the accused may influence the court's future decision and the assessment of the risk of repeated criminal offenses. It is stated that proper grouping of the information collected in the pre-trial report, prepared upon the court's ruling, will contribute to a well-founded conclusion regarding the possibility of rehabilitation without the need for imprisonment or restriction of liberty for a certain period. It

is proven that the resolution of identified contradictions and inconsistencies should be implemented through a comprehensive and systematic approach, both by legislative authorities and by the probation service in particular. Criticism is directed at the provision of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which contains a specific list of individuals for whom a pre-trial report must be compiled. Particular attention is drawn to the criteria of offense severity and age limitations, which are deemed unacceptable. Based on international experience, it is argued that pre-trial reports should be prepared for all individuals who have committed criminal offenses, regardless of the severity of the act. Such an approach would allow, in the event of a repeated criminal offense, for the monitoring of both positive and negative changes in the consciousness, behavior, and legal status of the offender, as well as enable forecasting of future unlawful actions.

Key words: accused, criminal offense, criminological profile, prosecution authorities, causes and conditions (determinants) of crime, prevention, punishment, pre-trial report, court decision, probation.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні змушують законодавців та практиків постійно перебувати на гребені хвилі та своєчасно реагувати на ті виклики, що постають перед нашим суспільством. Десять років назад, у 2015 році Верховна рада України прийняла ЗУ «Про пробацію», який став правовим фундаментом функціонування нового органу у системі органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби – пробації. З прийняттям даного документу зміни зазнало і кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство. Майже кожного року ми можемо спостерігати зацікавленість міжнародних партнерів та служб пробації зарубіжних країн до процесу реформування пенітенціарної системи України. Більшість новостворених правових інститутів, органів та інструментів запобігання повторним кримінальним правопорушенням виникли у результаті реципіювання – запозичення позитивного зарубіжного досвіду. Не є виключенням і досудова доповідь, що складається на обвинуваченого працівником уповноваженого органу з питань пробації за ухвалою суду. Вищезгаданий нормативно-правовий акт надає досить стисле визначення поняттю досудова доповідь – письмова інформація для суду, що характеризує обвинуваченого. При цьому можна досить довго дискутувати з приводу цього визначення, у якому не міститься навіть згадки про орган на який покладено обов'язок складання цього документу, офіційність інформації, що надається, предметності затребуваних характеристик та кінцеву мету. Однак нашим завданням не є формування оновленої правової дефініції «досудова доповідь», однак наше дослідження спрямоване на усунення суперечностей чинного Наказу МЮ України від 27.01.2017 року № 200/5 «Про затвердження Порядку складання досудової доповіді» (далі – Наказ) з теорією кримінологічної науки, а саме у частині формування соціально-психологічної характеристики на обвинуваченого (Розділ.2 Додатку 9 Наказу).

Метою статті є висвітлення основних проблемних питань, що виникають у процесі складання досудової доповіді, а саме, при формуванні соціально-психологічної характеристики на обвинуваченого, та розробка пропозицій по їх усуненню.

Стан опрацювання проблематики. Питання функціонування інституту пробації в Україні й окремі аспекти складання досудової доповіді активно розглядалися як вченими-кримінологами, так і фахівцями у галузі психології, зокрема: Є.Ю. Барашем, О.В. Бецою, Т.П. Ткач, Д.В. Ягуновим, І.С. Яковець та ін. Однак вищезазначені вчені не вивчали проблемні питання досудової доповіді саме у контексті відповідності її положень теорії кримінологічної науки. Тому на даний час актуальним вбачається питання узгодженості її положень з теорією кримінологічної науки, юридичною психологією та нормами кримінального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Ймовірно у практиків (пробаціонерів) не виникає жодних запитань до формування даного підпункту, оскільки МЮ України наказом № 200/5 від 27.01.2017 року чітко визначило Порядок складання досудової доповіді й у додатку до зазначеного документа сформувало зразок досудової доповіді з поясненням змісту кожного з підпунктів. Проте під час вивчення даного питання, ми звернули увагу на явні розбіжності у запропонованому роз'ясненні елементів досудової доповіді з теорією кримінологічної науки.

Варто згадати працю О.І. Коваленко та В.П. Філонова, які ще у 1995 році згрупували особистісні характеристики (фактори) у п'ять підструктур, зокрема, мотиваційну сферу особистості; соціальні ролі та статуси; ступінь суспільної небезпеки особистості; морально-психологічна сторона особистості; психофізіологічна сторона особистості [1, с. 120]. Зрозуміло, наведена класифікація особистісних факторів не претендує на взірцеву, але вказує на прагнення упорядкувати наявні знання з цього питання.

Підтвердженням наших тверджень, щодо досліджуваного питання може слугувати також праця авторського колективу С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик, О.С. Шеремет «Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем», у якій представлена Схема 6.2.1. «Структура особи злочинця» яка містить наступні елементи, зокрема: соціально-демографічні, соціально-рольові; кримінально-правові та морально-психологічні ознаки з чітким поясненням кожної групи ознак [4, с. 281].

У свою чергу, В.Ю. Шепітько та В.О. Коновалова зазначають, що психологічна структура особистості охоплює: 1) темперамент; 2) характер; 3) спрямованість; 4) здібності [2, с. 52].

Також, психологічні особливості осіб з антисоціальною спрямованістю, були предметом вивчення Ю.М. Антоняна, який виділив три основні рівні особистості злочинця: 1) вроджені особливості, що визначають темп психічної активності, силу і рухливість психічних процесів, стійкі емоційні властивості та інші параметри, які стосуються темпераменту; 2) сукупність стійких якостей, що сформувалися у процесі індивідуального розвитку соціальному середовищі й проявляються у вигляді типових реакцій і поведінки; 3) соціальна спрямованість особистості, ієрархія її цінностей і моральних установок.

А.П. Журавель у своїй статті «Соціально-психологічні особливості та детермінанти формування особистості зі злочинною поведінкою» (2020 р.), вказує що надання соціально-психологічної характеристики особі є важливим елементом у плануванні соціально-психологічної роботи з нею та має на меті подальшу адаптивну ресоціалізацію та успішну реінтеграцію у соціум [3, с.76].

Відповідно, особистісний профіль осіб, які вчинили кримінальні правопорушення відрізняється між собою за психологічними особливостями, а також соціальною спрямованістю індивіда. Саме спрямованість особистості на думку А.Ф. Зелінського є її провідною, динамічною підструктурою, яка формується у процесі життя індивіда, його навчання та виховання [2, с. 72]. Особистість злочинця характеризується особливою спрямованістю – його інтересами, ідеалами, цілями й цінностями, установками. Навіть саме визначення поняття кримінальне правопорушення включає саме цей елемент – спрямованість на досягнення певного злочинного результату.

Проте кожен індивід наділений власними психологічними якостями (характеристиками) так і виконує певні соціальну роль, яка зумовлена її становищем у системі суспільних відносин, приналежністю до певної соціальної групи, взаєминами з іншими людьми та соціальними інститутами у різних сферах суспільного життя. У якій би спільності (трудова колектив, сім'я, школа, суспільство) не перебував індивід, кожна спільнота установлює певний норматив поведінки й саме невиконання встановлених нормативів породжує виникнення конфлікту.

Більшість конфліктних ситуацій виникають у результаті незадоволених потреб особистості, які являються рушійною силою у формуванні мотиваційної складової та у подальшому способі поведінки у конкретній ситуації. Зазвичай у злочинців спостерігається нерозвиненість соціально-необхідних потреб їх перебільшення та матеріально-утилітарний їх характер.

Юридична психологія містить чітке визначення поняття психологічна характеристика (темперамент, характер, набуті здібності та спрямованість і т.д.), проте поняття соціально-психологічна характеристика є дещо ширшим і береться до уваги при визначенні ступеня виправлення та ресоціалізації засудженого, підготовці документів на умовно-дострокове звільнення або заміну покарання більш м'яким видом і т.д. При цьому поняття соціально-психологічна характеристика включає не тільки психологічну характеристику, а й соціальну складову тобто вивчення особистості винного відбувається з урахуванням того, як формувалася свідомість винного у соціальному середовищі і як це вплине на його подальшу поведінку та включатиме вивчення його потреб, інтересів, прагнень та мотивації.

Підсумовуючи вищевикладене, беручи до уваги наукові доробки та чинний нормативно-правові акти щодо досліджуваного питання, можемо з впевненістю стверджувати про те, що Додаток 9 Порядку складання досудової доповіді у частині вивчення соціально-психологічної характеристики обвинуваченого містить деякі неточності та потребує корегування.

Зокрема *«історія правопорушень (попередні судимості; вік на час першого притягнення до кримінальної відповідальності, повторність, сукупність, рецидив кримінальних правопорушень); час, який минув з дня винесення попереднього судового рішення, яким особу було засуджено, звільнено від покарання чи кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами; час, який особа в сукупності провела в установах виконання покарань; форма вини за обвинуваченням; категорія кримінального правопорушення за обвинуваченням; наявність обставин, які обтяжують покарання за обвинуваченням (за винятком повторності та рецидиву кримінальних правопорушень), короткий зміст (обставини, мотиви) правопорушення за обвинуваченням, ставлення обвинуваченого до правопорушення»* не є елементом соціально-психологічної характеристики, а належати до кримінально-правових ознак структури особи злочинця.

Тому вбачається за необхідне змінити запропонований зразок інформацією такого змісту, яка буде включати такі структурні елементи, як: мотиви вчинення кримінального правопорушення; характер та направленість посягань; одиночний чи груповий характер посягань; рядова чи організуюча роль; фактичний чи юридичний рецидив; стаття КК України, строк покарання, вид покарання.

«Умови життєдіяльності та розвитку (житло, освіта, робота, матеріальне становище)» та «Соціальне оточення (стосунки у суспільстві, з рідними та близькими)» належать до соціально-демографічних ознак особистості злочинця і не можуть бути викладені у такому обмеженому вигляді, оскільки соціально-демографічні ознаки хоча і не є криміногенними, разом з тим вони містять цінну кримінологіч-

ну інформацію про особу злочинця. Пропонується у зразку досудової доповіді зазначити: стать, вік, освіта; соціальне положення; професія і рід занять; сімейний стан; місце проживання; матеріальне забезпечення; житлові умови; наявність утриманців тощо.

«Особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами)», «ставлення до правопорушень; мотивація до зміни способу життя (поведінки, переконань); фактори, які підвищують ризик вчинення кримінального правопорушення, ураховуючи його криміногенні потреби; наявність в обвинуваченого мотивації до позитивних змін (у тому числі з урахуванням бажання обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді)» - є елементами морально-психологічних ознак особи злочинця. Однак дана група ознак не повинна обмежуватися вказаними елементами, а повинна містити інформацію про потреби, світогляд, схильності особи, здібності, звички, інтереси, способи забезпечення потреб, ставлення до норм моралі та правових норм, емоційний стан, темперамент, вольові якості, інтелектуальний рівень особи.

Розпорошеність ознак, які характеризують особу злочинця у досудовій доповіді, відсутність чіткої класифікації з урахуванням положень кримінологічної науки вказує на необхідність законодавчого врегулювання даного питання.

Проведене нами опитування серед суддів на предмет того, чи допомагає викладена інформація у досудовій доповіді прийняти вмотивоване рішення щодо обвинуваченого, вказало на те, що майже 63% респондентів після відповіді «Ні» у графі прокоментуйте свою відповідь зазначили, що досудова доповідь нажаль не містить повної інформації про особу обвинуваченого, а саме ґрунтового дослідження соціально-демографічних, морально-психологічних ознак, до злочинної поведінки тощо.

Тому вбачається за необхідне Розділ 2 досудової доповіді «Соціально-психологічна характеристика обвинуваченого» викласти у наступній редакції, а саме «Характеристика особи обвинуваченого» із зазначенням тих структурних елементів, які визначені кримінологічною наукою і застосовується вченими кримінологами, практичними працівниками правоохоронних органів при формуванні кримінологічного портрета особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення.

Додаток 9

Наказу МЮ України

№ 200/5 від 27.01.2017

до Порядку складення досудової доповіді
(пункт 1 розділу III)

ДОСУДОВА ДОПОВІДЬ	
2. Характеристика особи обвинуваченого	Соціально-демографічні ознаки: стать, національність, вік, сімейний стан та наявність утриманців, повний сімейний статус, місце проживання, освіта, трудова діяльність, стан фізичного та психічного здоров'я, особливості фізичної конституції тіла.
	Соціально-рольові ознаки: місце роботи, рядова чи керівна посада, сімейний стан, працездатний чи не працездатний, рівень матеріального забезпечення, належність до міського чи сільського населення, рівень освіти, соціальний статус, участь у соціальному житті громади тощо.
	Кримінально-правові ознаки: характер та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, наявність судимостей, тривалість злочинної діяльності, вік з якого особа розпочала злочинну діяльність, виконання умов спрямованих на примирення, визнання вини, наявність нотаріальної угоди про відсутність претензійних вимог, інші юридично значущі обставини (наявність процесуального статусу, ставлення до досудового розслідування та суду, застосування запобіжного заходу).
	Морально-психологічні ознаки*: ставлення до вчиненого кримінального правопорушення, щире каяття, готовність відшкодування шкоди, бажання примиритися з потерпілим, усвідомлення факту своєї залежності, готовність до вирішення нагальних потреб та проблемних питань, потреби, способи забезпечення потреб, інтереси, мотиви, установки, ідеали, світогляд, правосвідомість, схильності та звички, погляди, цілі, переконання, емоційний стан, вольові та інтелектуальні особливості, наявність психологічних аномалій, які не виключають осудність, ставлення до норм моралі та правових норм, емоційний стан, темперамент, вольові якості, інтелектуальний рівень особи.

* формуються психологом

Щоб не завантажувати зразок досудової доповіді описом інформації, яка є необхідною для суду задля прийняття вмотивованого рішення по справі, спробуємо прокоментувати важливість затребуваної інформації та її ключові елементи. Отже, при визначенні соціально-демографічних ознак особи обвинуваченого, обов'язковим елементом є вік особи, оскільки для до неповнолітніх засуджених часто застосовуються більш м'які заходи, включаючи випробування, з огляду на їхній вік, психологічну незрілість та потенціал до виправлення (програма відновного правосуддя для неповнолітніх). Також, суд може враховувати молодий вік як ознаку можливості виправлення та формування правослужняної поведінки за умов належного нагляду та соціально-виховного впливу, а для осіб похилого віку, осіб з інвалідністю суд може застосовувати ст. 75 КК України, враховуючи стан здоров'я та особливості відбування покарання. Наступним елементом соціально-демографічної характеристики є «сімейний стан та наявність утриманців», зокрема наявність неповнолітніх дітей є одним із найбільш значущих факторів. Якщо засуджений має на утриманні малолітніх або неповнолітніх дітей, це може розглядатися як обставина, що пом'якшує покарання та сприяє застосуванню випробування, оскільки ізоляція від сім'ї може негативно вплинути на виховання та психоемоційний стан дитини. Також не потрібно нівелювати конституційний обов'язок всіх дітей, а саме «діти повинні піклуватися про своїх непрацездатних батьків», саме догляд/ утримання непрацездатних батьків, хворих родичів тощо може бути враховано судом. Наступним елементом цієї групи ознак нами виокремлено «повний сімейний статус (одружений/заміжня), оскільки наявність сталої сім'ї, яка може надати підтримку та здійснювати контроль, позитивно впливає на рішення суду, оскільки такі особи, як правило, мають міцніші соціальні зв'язки та більшу мотивацію до виправлення. «Місце проживання: наявність постійного місця проживання» - стабільність життєвих умов є важливим показником, який дозволяє органу пробації ефективно здійснювати нагляд.

У межах соціально-рольових ознак необхідним вбачається розглянути сімейні, професійні (трудова), освітні та громадські (соціальні) ролі. Зокрема при визначенні сімейної ролі обвинуваченого потрібно з'ясувати сімейний статус: *мати, батько неповнолітніх дітей*: виконання обвинуваченим батьківських обов'язків, активна участь у вихованні та утриманні дітей. Суд часто враховує збереження сім'ї та мінімізацію негативного впливу на дітей як важливий аргумент на користь випробування, *одружений/заміжня*: наявність стабільних подружніх стосунків, де партнер є джерелом підтримки та може здійснювати позитивний вплив і контроль; *доглядач за непрацездатними/хворими родичами*: виконання ролі опікуна або особи, яка постійно доглядає за літніми батьками, інвалідами, хворими родичами, що може свідчити про відповідальність та соціальну значущість особи; *син/донька*: наявність благополучних стосунків з батьками, їх підтримка та готовність до контролю. Професійні/трудова ролі: працівник/спеціаліст/керівник це перш за все наявність постійного місця роботи, офіційне працевлаштування, демонструє здатність особи до законослухняної поведінки, фінансову стабільність та соціальну інтеграцію. Характеристика з місця роботи свідчитиме про сумлінне ставлення до своїх професійних обов'язків, наявність освіти та досвіду дозволяє бути затребуваним на ринку праці. Освітні ролі є не менш значущими, оскільки якщо особа продовжує навчання (у вищому навчальному закладі, коледжі, ПТУ), це свідчить про її прагнення до саморозвитку, цілеспрямованість та бажання покращити своє становище. Навчання є також одним із факторів контролю та дисципліни. Громадські-соціальні ролі – це, перш за все, участь у громадських організаціях, волонтерській діяльності, благодійних проєктах. Це демонструє просоціальну спрямованість особи, її готовність робити внесок у суспільство, членство у релігійній громаді, що може служити джерелом моральної підтримки та дисципліни, участь у соціальних/спортивних групах вказує на здорові інтереси та організоване дозвілля.

З поміж кримінально-правових ознак особи обвинуваченого можна виокремити характер та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, відповідно до класифікації зазначеної у ст. 12 КК України. Не менш важливою інформацією є розмір завданої шкоди, наприклад вартість викраденого майна та розмір завданих збитків, оскільки чим меншою є шкода, тим більшою є вірогідність застосування до винного звільнення від відбування покарання з випробуванням; наявність обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, що зафіксовані у матеріалах кримінального провадження (з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності тощо). При цьому варто враховувати, що перелік пом'якшуючих обставин, визначених КК України не є вичерпним і може бути розширений (волонтерство, пожертви на ЗСУ, донорство). Наступним елементом кримінально-правових ознак особи винного є судимість. Важливою для суду вбачається інформація про наявність непогашених або незнятих судимостей. Якщо обвинувачений має попередні судимості це зменшує шанси на застосування

ст. 75 КК України. Також позитивною для винного стане інформація про вчинення кримінального правопорушення вперше, оскільки суд завжди дає шанс тим хто оступився. Не менш значущою є інформація про притягнення винного до адміністративної відповідальності. Хоча адміністративні правопорушення не є злочинами, їхня кількість, характер та періодичність можуть свідчити про загальний рівень правосвідомості особи та її схильність до порушення норм. Попри зазначену інформацію обов'язковими фактами, які потрібно враховувати при складанні характеристики на обвинуваченого є бажання відшкодувати завдану шкоду, щирість примирення, вид застосованого запобіжного заходу (наприклад, перебування під вартою чи домашній арешт) та його дотримання, а також чи належить особа до категорії, до якої застосування ст. 75 КК України є обов'язковим (наприклад, неповнолітні, у деяких випадках).

Наступним елементом кримінологічної характеристики обвинуваченого є блок морально-психологічних ознак, зокрема ставлення до вчиненого кримінального правопорушення (повне, часткове визнання або повне її заперечення). Чи висловлює особа щире розкаяння у вчиненому, чи усвідомлює вона завдану шкоду та страждання потерпілого. Як пояснює винний мотиви вчиненого, чи це було імпульсивно, під впливом емоцій, обставин, чи мало більш глибокі корені (наприклад, корисливість, агресія, залежність). Важливою є інформація про ціннісні орієнтації та моральні установки, зокрема: ставлення до суспільних норм і закону, наявність деформації цінностей, рівень морального розвитку.

З поміж емоційно-вольових ознак важливою для суду є інформація: чи схильна особа до необдуманих, спонтанних вчинків, особливо під впливом емоцій чи алкоголю/наркотиків, що є фактором ризику, при цьому може пояснювати ситуативний характер вчиненого діяння; чи здатен винний контролювати свої емоції, бажання, поведінку (низький самоконтроль збільшує ризик рецидиву); наскільки особа схильна до проявів агресії, вступає в конфлікти, як вона їх вирішує; здатність справлятися зі стресом, тиском, невдачами без деструктивної поведінки; чи готова особа до спілкування з потерпілим, до примирення; здатність співпереживати іншим, розуміти їхні почуття (низький рівень емпатії ускладнює процес відновлення справедливості; здатність адаптуватися до соціальних умов, дотримуватися правил, будувати здорові стосунки; визнання наявності проблеми та бажання її вирішити (наприклад, пройти лікування); наскільки сильна внутрішня мотивація особи до зміни свого способу життя та відмови від протиправної поведінки; чи усвідомлює особа необхідність допомоги та контролю з боку пробації.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене і беручи до уваги положення ст. 314-1 Кримінального процесуального кодексу України, ЗУ «Про пробацію», Наказу МЮ України «Про затвердження Порядку складання досудової доповіді», варто констатувати, що законодавець цілком ґрунтовно підійшов до врегулювання порядку складання досудової доповіді. Розподіливши обов'язки між судом, органами прокуратури та уповноваженими органами з питань пробації. На нашу думку, ч. 2 ст. 314-1 КПК України не повинна містити обмеження у складанні досудової доповіді щодо обвинувачених за ступенем тяжкості вчиненого діяння. У більшості зарубіжних країн досудові доповіді складаються навіть щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, щодо серійних вбивць та ґвалтівників. Досудова доповідь додається до матеріалів провадження та є обов'язковою при формуванні особової справи на засудженого. В українському законодавстві запит на складання досудової доповіді формується у вигляді ухвали суду. Однак викладена у досудовій доповіді інформація про особу обвинуваченого зазвичай не є повною і має формалізований характер, підтвердження чого слугують дані проведеного опитування. Під час вивчення даного питання, нами з'ясовано, що Розділ 2 Додатку 9 Наказу МЮ України «Про затвердження порядку складання досудової доповіді» № 200/5 від 27.01.2017 року суперечить чітко визначеним правовим дефініціям, що сформувалися десятиріччями вченими-кримінологами. Також запропонована нами чотирирівнева структура характеристики особи обвинуваченого, яка містить соціально-демографічні, соціально-рольові, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки, дозволить згрупувати інформацію про особу обвинуваченого та надасть суду найбільш повну інформацію про нього. При цьому робимо наголос, що комплекс морально-психологічних ознак затребуваної судом характеристики повинен формуватися фахівцем у галузі психології, а саме штатним психологом. Отже, законодавство у частині складання досудової доповіді потребує ґрунтовних змін з урахуванням теорії кримінологічної науки, зарубіжного досвіду та реалій сьогодення. А сам процес складання досудової доповіді повинен відбуватися за участі провідних фахівців, зокрема: пробаціонера, який має відповідний фах або пройшов відповідну первинну професійну підготовку у закладах ДКВС України; фахівця-психолога, який надає висновок та володіє відповідними методиками та практиками, з безпосереднім залученням обвинуваченого та потерпілого. Оскільки саме повнота та достовірність сформованої у досудовій доповіді інформації, дозволить правильно здійснити оцінку ризику вчинення повторного кримінальних правопорушень (Розділ 3 Додатку 9 Наказу МЮ України № 200/5

від 27.01.2017) та сформулювати висновок про можливість виправлення без обмеження або позбавлення волі на певний строк (Розділ 4 Додатку 9 Наказу МЮ України № 200/5 від 27.01.2017).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко О.І., Філонов В.П. Курс лекцій по кримінології і профілактиці злочинності. Донецьк: Вид-во Донеччина, 1995. 590 с.
2. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: підручник. Видання 3-тє, перероб. і допов. Харків. Право. 2019. 288 с.
3. Журавель А.П. Соціально-психологічні особливості та детермінанти формування особистості зі злочинною поведінкою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Київ: в-во Таврійського національного університету імені Вернадського. 2020. Том 31(70) № 3 С.76-80. DOI: 10.32838/2709-3093/2020.3/13 (дата звернення: 10.09.2025).
4. Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г., Шеремет О.С. Кримінологія. Загальна частина: альбом схем. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.
5. Василевич В.В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів. *Право України*. 1997. № 12. С. 82–84.
6. Про затвердження Порядку складання досудової доповіді: Наказ МЮ України від 27.01.2017 № 200/5: станом на 23 травн. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-25#Text> (дата звернення: 10.09.2025).
7. Про пробачення: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 10.09.2025).